

A „ZÖLD” BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS MARGÓJÁRA...

AVAGY A MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM-CSÖKKENTÉSÉNEK EREDMÉNYEI

The „green” prisons... meaning the results of the ecological footprint reduction of the Hungarian Prison Service

A magyar büntetés-végrehajtás – megfelelően a fejlesztéspolitikai elvárásoknak és a feladatellátás magas szintű követelményeinek – folyamatosan törekszik az innovatív és környezetvédelmi megoldásokat szem előtt tartani és felhasználni a mindennapi működése során. Az elmúlt években zajló nagyszabású energiaracionalizálás és napelemes rendszerek kiépítése szinte minden intézetünket érintette. 2021. április 29-én került sor a Magyar Börtönügyi Társaság Jogi szekciójának kerekasztal-beszélgetésére „A Zöld Büntetés-végrehajtás, avagy a Green Deal és a magyar büntetés-végrehajtás csomópontjai” címmel. Az Európai Unió a 2019-es választást követően azt a célt tűzte ki maga elé, hogy 2050-re elérje a klímasemlegességet. A magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt években elég komoly pályázati tevékenységet folytatott, kérdés tehát, hogy a büntetés-végrehajtás részt tud-e venni ennek megvalósításában, és ha igen, hogyan?

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, klíma, környezetvédelem, energiaracionalizálás, napelemek, fejlesztés

In accordance with the requirements of development policy and the high-level requirements of the performance tasks, the Hungarian Prison Service constantly strives to keep in mind and use innovative and environmental solutions in its daily work. The large-scale energy rationalization and deployment of solar systems in recent years has affected almost all of our institutes. On April 29, 2021, the Legal Section of the Hungarian Prison Scientific Society held a roundtable-discussion, entitled „The Green Prisons meaning the crossroads of the Green Deal and Hungarian Prison Service”. The European Union after the 2019 elections set itself the goal to achieve climate neutrality by 2050. The Hungarian Prison Service has been engaged in quite serious tender activities in recent years, so the question has arisen to discuss whether prison can be part of achieving the above goal and, if so, how?

Keywords: prison, climate, environmental protection, energy rationalization, solar panels, development

Bevezető gondolatok

A Magyar Börtönügyi Társaság Jogi szekciójának kerekasztal-beszélgetésére 2021. április 29-én került sor „A Zöld Büntetés-végrehajtás, avagy a Green Deal és a magyar büntetés-végrehajtás csomópontjai” címmel.¹ A kerekasztal témájának aktualitását adta, hogy az Európai Unió a 2019-es választást követően egy kifejezetten merész és nagy álmot tűzött ki maga elé: 2050-re elérni a klímasemlegességet. Ez az álom konkrét és prioritásként kezelt kötelezettségeket rótt a tagállamokra és azok szerveire. A magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt években elég komoly pályázati tevékenységet folytatott, adta magát tehát a kérdés megvitatásra, hogy a büntetés-végrehajtás része tud-e lenni ennek az álomnak és ha igen, hogyan? A magyar büntetés-végrehajtás megfelelő a fejlesztéspolitikai elvárásoknak és a feladatellátás magas szintű követelményeinek, folyamatosan törekszik – már évek óta – az innovatív és modern műszaki, logisztikai, fejlesztési és környezetvédelmi elvárásoknak megfelelni. A hazai börtönök elsődleges szempontja – többek között – a biztonságos működés minőségi fejlesztése. Ennek szerves részét képezi egyebek mellett az energiaracionalizálás, napelemes rendszerek kiépítése² és a szelektív hulladékgyűjtés fontossága. Jelen tanulmányban – a terjedelmi korlátok miatt csupán érintőlegesen – kitekintünk azokra az aspektusokra, amelyekre a kerekasztal kitért, és amelyekben a büntetés-végrehajtás csatlakozhat a Zöld Megállapodás céljaihoz, erősítve Magyarország pozícióját.

Előzmények

A 2019-es EU-s parlamenti választások fő témája a klímapolitika volt. Az Európai Parlament ennek megfelelően egy olyan Bizottságot választott, amelynek fő célkitűzése az Európai Zöld Megállapodás (a továbbiakban: Green Deal, avagy GD) létrehozása és megvalósítása volt. Az új Bizottság javaslatcsomagjának gerincét a 2050-es klímasemlegesség adta, aminek eléréséhez azonban minden uniós országnak hozzá kell járulnia. Azaz lehetőleg a társadalom minden területén el kellene érni, hogy környezettudatos módon gondolkodjunk. Mindezek mellett, természetesen a Green Deal nagy hangsúlyt helyez

- 1 A kerekasztal résztvevői a klímakérdés és alkalmazás számos területéről érkeztek. A Külgazdasági és Külügyminisztérium, Energia és Klímadiplomácia Főosztályát Balogh Nóra referatúra vezető, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Klímapolitikai Főosztályát pedig Koska Ramóna klímaügyi referens képviselte. A büntetés-végrehajtás részéről két – az energiahatékonysági és megújuló energiaforrások pályázatokon kiemelkedően eredményes – intézet parancsnoka vett részt, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnoka, Rózsahegyi Tamás bv. ezredes, illetve a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka, dr. Zakhar Tibor bv. ezredes. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát pedig a Műszaki és Ellátási Főosztály részéről Topánka Zsolt bv. őrnagy képviselte.
- 2 A KEHOP-5.2.11-16-2016-00019 „Fotovoltaikus rendszer telepítése a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben” – projekt keretében például 102,1 millió forintos beruházás történt. Csaknem 133 millió forint értékben napelemes rendszer került beüzemelésre a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben is 2018-ban.

a biológiai sokféleség helyreállításától kezdve a tiszta forgásos gazdaságra való átállásra egyaránt. Tehát nagyon sok olyan célt és tervet tűz ki, amely a környezettudatosságot, energiahatékonyságot és környezetvédelmet foglalja magába. Az EU ezt egy úgynevezett „*méltányos vagy igazságos átmenet mechanizmus*” által kívánja megvalósítani. Ez konkrétan azt jelenti, hogy továbbra is nagy figyelmet szentelnek a környezetbarát technológiákba való beruházásoknak, az ipari innovációk elősegítésének, valamint a tisztább, olcsóbb, egészségesebb közlekedési formák bevezetésének, mind egyéni, mind pedig közösségi formában. Emellett kiemelt projekt az épületek energiahatékonyságának növelése.

Magyarország hosszú évek óta kiemelten kezeli a nemzetközi klímapolitikai tárgyalásokat, az egyes országok közötti energia és klímaügyi kapcsolatoknak az alakulását, illetve az olyan – napjainkban zajló – meghatározó globális trendeket, mint például a tiszta energetikai átmenetnek a folyamata, amely során a világ országai elkezdtek fokozatosan áttérni a magas szén-dioxid kibocsátással járó fosszilis energiaforrásokról, mint a szén, az olaj, a földgáz, a környezetbarátabb megújuló és egyéb tiszta energiatechnológiákra, mint a nap, a szél és az atomenergia. Nagyon fontos azonban, hogy mindennek a mozgatórugója a világ legtöbb országa által 2015-ben aláírt Párizsi klímamegállapodás³, amelyben a világ országai azt vállalták, hogy a globális éves átlaghőmérséklet emelkedését 2 Celsius fokon belül tartják, de erőfeszítéseket tesznek a másfél fokon belül tartásra is. Jelenleg a legfontosabb szempont, hogy az Európai Unió és tagállamai mit tesznek ezen Párizsi Megállapodásban meghatározott klímacél megvalósítása érdekében. Az Európai Zöld Megállapodás tulajdonképpen ennek a klímacélnek az egyik leképeződése, amely egy olyan zöld növekedési stratégia, amiben a végcél a 2050-es klímasemlegesség elérése, ez pedig kétségtelenül kihat minden területre, sőt a teljes gazdaság átalakítását is magában foglalja. Az Európai Unió mindig is globális vezető szerepet vállalt ebben a küzdelemben. Egyrészt azzal, hogy jó példát kívánt mutatni a többi országnak úgy, hogy megfelelően ambiciózus vállalásokat tett, másrészt pedig aktívan szorgalmazza azt, hogy a többi ország is cselekedjen: a nemzeti vállalásokat gyakorlatba kell ültetni, világos stratégiákat kell lefektetni és konkrét cselekvési terveket kell létrehozni.

A hazai szakpolitikai irányvonalat a klímapolitika területén az Innovációs és Technológiai Minisztérium alakítja. Magyarország önmagára nézve vállalta a 2020-ban elfogadott klímavédelemről szóló törvényben, hogy klímasemleges lesz 2050-re. Természetesen ezek a vállalások elemzéseken és adatokon alapulnak, amelyek azt mutatják, hogy

3 Magyarország is vállalta magára nézve a Párizsi Megállapodás célját, ugyanakkor érdemes tudni, hogy a Megállapodásnak az Európai Unió, mint regionális gazdasági szervezet a tagja, így a tagállamai is az EU-n keresztül tagjai a megállapodásnak. Ennek ellenére persze a tagállamoknak is külön kellett ratifikálni az egyezményt, de ez azt jelenti, hogy amikor például tárgyalás történik a párizsi megállapodásról, akkor alapvetően az Európai Unió és tagállamai közösen képviselik a saját álláspontjukat, és nem Magyarország vagy Portugália adja elő külön a portugál, illetve a magyar álláspontot. Tehát egy közös uniós álláspont kerül kialakításra a szakértők és az európai politikai vezetők által.

lehetséges ennek a célnak az elérése. Mindemellett pedig Magyarország rögzített egy másik célt is – ebben a klímátörvényben, illetve a nemzeti energia és klímatervényben –, mégpedig azt, hogy 2030-ra 40%-kal csökkenti a hazai kibocsátásait 1990-hez képest. Ez azért is egyedülálló és példaértékű, mert az Európai Unióban nincs arra vonatkozó előírás, hogy bármilyen tagállamnak nemzetgazdasági szintű és kellő ambiciózus nemzetgazdasági célt kell rögzítenie, különösen nem törvényi szinten, és egyelőre nem írja elő a klímasemlegességi célkitűzés vállalását sem kötelezően a tagállamok részére.

A büntetés-végrehajtás és a környezetvédelem találkozása

Környezetvédelmi és energiateljesítmény szempontból is egy nagyon érdekes és különleges terület a büntetés-végrehajtás. Tulajdonképpen egy miniváros, ahol az ott fogvatartott személyek számára ellátást kell biztosítani. Kihívás azonban, hogy a magyar büntetés-végrehajtási intézetek műszaki szempontból is kuriózumnak számítanak, mivel börtön-épületeink életkora jócskán meghaladja a 100 évet. A magyar bv. intézetek döntő többsége ugyanis a XIX. század végén, a XX. század elején épült, és ez az adott kor szokásainak megfelelő, azonban mára korszerűtlen, elavult technológiát feltételez. Éppen ezért, évek óta folyamatosan zajlik az épületek és az azokon belüli különböző rendszerek, érhálózatok felújítása, karbantartása és energiahatékony üzemeltetése. Mindezekhez azonban komoly anyagi források szükségesek. A hazai büntetés-végrehajtás az elmúlt években számos saját forrású és pályázati alapú felújítást eszközölt. A pályázati forrásoknak két formáját használták: a Belügyminisztérium által kiírt és az EU-s pályázatokat. A belügyi pályázatok lényege, hogy csak a Belügyminisztériumhoz tartozó szervek pályázhattak és 6 éves megtérülési korláttal dolgoznak, ami azt jelenti, hogy a pályázat hosszú távon is fenntartható. Ez a fajta pályázati megoldás nem alkalmas egy teljes intézet komplett felújítására, de épületek hőszigetelésére, nyílászárók cseréjére, a szürkevíz technológia alkalmazásának a kiépítésére, világítástechnikai korszerűsítésekre (legyen az térvilágítás vagy épületvilágítás), vagy adott esetben konyhatechnológia, gőztechnológia felújítására és korszerű berendezések alkalmazására tökéletesen megfelel. 2007 óta a magyar büntetés-végrehajtás 77 darab ilyen sikeres pályázatot tudhat magáénak, ami hozzávetőleg 500 millió forintot jelent. Az első Európai Unió pályázatok 2009-ben indultak el. Nagy előnyük, hogy költségvetési szervek számára a költségek 100%-át fedezik. A hazai büntetés-végrehajtási intézetek ezeken a pályázatokon leginkább hőenergia, villamosenergia-termelés vagy villamosenergia-felhasználás megtakarítására pályáztak. EU-s pályázatokon mindösszesen 4,2 milliárd forintnyi forrást sikerült elnyerni, és ebből 2,4 milliárd forintot kifejezetten a megújuló energiaforrásokra fordítani.

A magyar büntetés-végrehajtás is óriási lehetőséget látott az energia- és erőforrás-hatékony építés/építkezés és korszerűsítés területén. Erre kiemelt figyelmet fordított az elmúlt években, akár a férőhelybővítésre gondolunk, akár a meglévő épületek korszerűsítésének munkálataira. A Green Deal az energiahatékony és a megfizethetőség

kettős kihívásának kezelése érdekében erősen támogatja a köz- és magánépületek korszerűsítési programjait. A korszerűsítési arány növelése viszont nem könnyű, annak ellenére, hogy mérsékli az energiaköltségeket, és csökkentheti az energiaszegénységet.⁴ Ebben a hosszú távú programba igyekeztek becsatlakozni a pályázó bv. intézetek is. 2003 és 2019. között ugyanis az energiafogyasztási adatok alapján a büntetés-végrehajtási szervezetnél az energiafelhasználás mintegy 37%-kal csökkent.⁵ Ennek jelentős részét a fosszilis energiahordozók csökkenése, a hőenergiára fordított erőfeszítések jelentették.

2020-ban a magyar büntetés-végrehajtás tíz helyszínen hajtott végre férőhelybővítési projektet, és ezeknél a helyszíneknél – ahol nagyságrendileg 2 700 fogvatartott került elhelyezésre – a teljes hőenergiaellátást hőszivattyús rendszerek biztosítják. Mindenképpen említésre méltó a Berettyóújfaluban létrejött Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ, ahol szintén hőszivattyús megoldással biztosítják a hűtést és a fűtést, valamint a használati melegvíz-ellátást.

Részletesebb példaként azonban két kivételes intézetet említenék, amelyek az elmúlt évek folyamán többször is sikeresen pályáztak és valósítottak meg jelentős környezetvédelmi projekteket. Az egyik ilyen kiváló intézet a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, ahol alapfeladatként a jogerősen elítélt fegyház és börtön fokozatú, felnőttkorú férfiak szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását biztosítják. Az intézetben nagyságrendileg 300 fogvatartott tölti büntetését. Az épület 1905-ben épült, Királyi Törvényszék cellákkal, tehát egy kifejezetten régi épületegyüttesről van szó.

Az intézet feladatai között került meghatározásra 2009-től kezdve a gazdaságos működés kialakítása, az állagmegóvás és a tudatos költségtakarékosság fenntartása. Ebből a célból az intézet a Környezet és Energia Operatív Program keretében pályázott és nyert az *„Épületenergetikai fejlesztések megújuló energiaforrás hasznosítással kombinálva”* konstrukció megvalósítására több mint 422 millió forint támogatást. A pályázat műszaki tartalma alapján az épületek nyílászáróinak cseréje, a fogvatartotti épület utólagos hőszigetelése, a napelemes villamosenergia-rásegítő rendszer kiépítése, a napkollektoros használati melegvíz előállító rendszer kialakítása, valamint kazánházi, konyhai és mosodai gépcserék kerültek megvalósításra.⁶ A projekt legfőbb célja

4 Európai Zöld Megállapodás 2.1.4.

5 „A Zöld Büntetés-végrehajtás, avagy a Green Deal és a magyar büntetés-végrehajtás csomópontjai” kerekasztal-beszélgetésen elhangzott előadás. Előadó: Topánka Zsolt bv. őrnagy, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Műszaki és Ellátási Főosztály. 2021. április 29.

6 A pályázat magába foglalta a körletépület energiatakarékosságát eredményező homlokzati és lábazati hőszigetelést. A pályázat keretében, 371 db nyílászáró cseréje (ebből 174 db műanyag, 189 fa és 8 db alumínium szerkezetű), 107 db radiátor termosztatikus szeleppel és torló cserével való felújítása, 3 db kondenzációs és 2 db gőzkazán telepítése valósult meg. Továbbá 70 db napkollektorból álló, használati-melegvíz előállítására alkalmas rendszer kiépítése, valamint a 72 db napelemes rendszer és a működését biztosító 3 db egyfázisú inverter beépítése történt meg. (KEOP-5.3.0/B/09-2010-0087. program)

az üzemeltetési költségek csökkentése volt, mely éves szinten várhatóan 20-25 millió forintot jelent majd. Továbbá cél volt a környezetbarát technológiák alkalmazása és a korszerű eszközök telepítése. Ezt követően 2016-ban az intézet egy további, Környezet és Energiahatékonysági Operatív Program keretén belül kiírt pályázaton – a „*Fotovoltaikus rendszerek kialakítása központi költségvetési szervek részére*”⁷ címűn – is nyert, ez alkalommal több mint 132 millió forintot. A pályázati anyag egy úgynevezett „napelemes kiserőműre” kért támogatást. A megvalósított rendszer összesített teljesítménye 222 kWp, ami hatalmas beruházás egy bv. intézetnek. Az intézetben 2020. június 2-án megindult az erőmű kitermeléses üze me. Az elkészült rendszer biztosítja az intézet villamosenergia-fogyasztásának jelentős csökkentését.⁸ Tulajdonképpen ez közérthető számokban azt jelenti, hogy míg a pályázási időszak előtti évben – 2009-ben – 73 millió forintba került az intézet éves fűtése, addig 11 évvel később – 2020-ban –, inflációval együtt nem érte el a 30 millió forintot ugyanez a közüzemi számla.⁹

Az épületre felhelyezett – több mint 1 000 négyzetméter – napelem komplexum is számos területen biztosít önállóságot az intézetnek, ilyen például a meleg víz, amelyet ma már saját magának állít elő, de fedezi emellett a teljes villamosenergia-felhasználását is. Az erőmű nemcsak az intézeti szükségleteket fedezi egyébként, de 2020-ban már külső igénylők részére is termelt, így éves szinten több mint 2 millió forint bevételt is jelentett az intézetnek. Az elképzelés szerint 2021-ben ez a külső igénylők számára termelt mennyiség lényegesen magasabb is lesz, jelentős bevételt biztosítva.

A termelés mellett azonban van az erőműnek egy másik fontos – szintén környezetvédelmi – funkciója is. Az intézet felmérései szerint éves szinten 180 tonnányi károsanyag-kibocsátás csökkentést jelent. Ha mindehhez hozzávesszük az intézet által pályázaton elnyert, komplex fejlesztések minden hatását: a nyílászárócserétől a fűtése korszerűsítésig, a szigeteléstől a mosodai ipari gépek beszerzéséig, valamint a teljes kazánrendszer cseréjét is ideszámolva, akkor ez évente több mint 260 tonnányi károsanyag-kibocsátás csökkentést jelent, csak egy intézet esetén.

A másik, kiemelkedő pályázati eredménnyel bíró intézet a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet. A jogerős ítéletüket töltő fogház és börtön fokozatú férfi elítélteket, a fogvatartásuk alatt a gyermekükkel együttes elhelyezésben részesülő anyákat, valamint fiatalkorú női és férfi elítélteket, illetve felnőtt és fiatalkorú letartóztatottakat

7 KEHOP 5.2.11-16-2016-00048. program

8 A projekt megvalósításával 199 759 kWh/év megtakarítás érhető el, 499 397,5 kWh/év elsődleges energiafogyasztás csökkenés, 719,1324 GJ/év megújuló energiából előállított energia mennyiség, valamint 182,28 tonna káros széndioxid-kibocsátás csökkenése várható.

9 Sátoraljaújhely az évek során számos más pályázaton is részt vett, ennek köszönhetően az intézetben mindenhol fénycsövek vannak, az őrhelyektől kezdve a parancsnoki irodáig. Szintén pályázati eredmény a fogvatartottak zuhanyzók időkapcsolóval való ellátása, illetve kevert vízrendszer kiépítése a fogvatartottak részére.

fogva tartó bv. intézet 238 fő befogadására alkalmas. Az intézet tulajdonképpen két objektumból áll, az egyik – Mátyás utcai – a Sátoraljaújhelyi intézethez hasonlóan törvénypalotának épült és 1904-ben került átadásra. A másik – Wéber Ede utcai egység – kilencven évvel később került átadásra, így a két objektum között hatalmas a különbség építészetiileg is.

A kezdetekben az intézet kisebb környezettudatossági pályázatokon indult, amelyek elsősorban a fogvatartottak tudatossági szintjének emelését célozták, mint például PET-palackokat hasznosítottak, majd zöldségkertetek készítették belőlük, és az ott megtermelt zöldségeket használták fel a fogvatartotti étkeztetésben. A kisebb pályázatokon elért sikereken felbuzdulva indult az intézet egy Belügyminisztériumi energiaracionalizálási pályázaton, ahol 5,5 millió forintot nyert, amiből az akkori kazánok cseréjét tudták elkezdni.¹⁰ Ezt követték további kisebb belügyi pályázatok, mind sikeresen hozzájárulva az energiaracionalizálási folyamatokhoz.¹¹

Az első nagy áttörést az intézet 2017-ben érte el, amikor 106 millió forintot nyert el pályázaton az I. és a II. objektumban történő napelemes erőmű létesítésére.¹² A beruházás a Kohéziós Alap és a hazai központi költségvetési előirányzat közös finanszírozásából valósult meg. A fejlesztés az intézet két objektumának jelentős villamosenergia-költség megtakarítását eredményezte (a rendszer évente több mint 80 ezer kilowatt megtakarítást jelent villamosenergiában), ugyanis végeredményképpen 180 kilowattnyi naperőművet sikerült kiépíteni. Ennek a megtakarításnak köszönhetően tudtak további pályázatokon indulni, amelyekből aztán az intézet helyiségeiben, irodáiban került modernizálásra a hűtő-fűtő klíma rendszer, amellyel szintén jelentősen csökkentették a széndioxid-kibocsátást. Jelenleg ott tart az intézet, hogy a fejlesztéseknek köszönhetően éves szinten mintegy 45 ezer köbméterrel csökkent a gázfogyasztás csak az I. objektumban, és ez a kezdeti célkitűzéshez képest jelentős elmozdulás.¹³ Az intézet továbbra is folyamatosan fejleszt és pályázik, amikor lehet. Jelenleg az intézet teljes világítási rendszerét igyekeznek lecserélni LED-es világításra. A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet helyzete annyiban más, mint a legtöbb modern intézeté, hogy az I. objektum nagyon szigorú műemlékvédelmi szabályozás alatt áll. Éppen ezért, például a már alapnak számító nyílászárók cseréje esetükben nem engedélyezett, vagy csak nagyon nehézkesen.

10 A kisebb összegre tekintettel az új objektum fűtésének korszerűsítésére fordították a pályázaton elnyert forrást.

11 Ezek a célok meg is valósultak, az intézet éves szinten 4-5 millió forintot spórolt a „rezsiköltségen”, ami egy ekkora intézet esetében jelentős megtakarítás.

12 KEHOP-5.2.11-16-2017-00105. program

13 A két objektumban összesen 110 ezer köbméter gázt tudnak éves szinten megspórolni, amivel – az intézet parancsnokának számítása szerint – 1 520 fát mentesítenek, ugyanis kb. 1 520 fa lenne képes arra, hogy ezt a szén-dioxid mennyiséget feldolgozza újra, és ez közel 4 hektárnyi erdőt jelent.

Jövőbeli projektek, tervek

A büntetés-végrehajtás szerves része kíván lenni Magyarország ambiciózus klímacéljai megvalósításának. Ennek megfelelően az egyik legkiemeltebb terület, amely mindenképpen figyelmet igényel – a környezetbarát és körforgásos gazdaság érdekében –, az a hulladékkibocsátás. A büntetés-végrehajtás keretében feldolgozott áruk hulladékkibocsátásának újrahasznosításában hihetetlen lehetőségek rejlenek. Cél, hogy az adott termék újrahasznosítható, tartós és javítható legyen. Így a fenntartható termékpolitika tükrében jelentősen csökkenhet a hulladék mennyisége. Mivel a hulladék képződése nem előzhető meg, ki kell használni annak gazdasági értékét és minimálisra csökkenteni a környezetre gyakorolt hatását. A magyar büntetés-végrehajtás oly mértékben elkötelezett e mellett, hogy nemcsak szelektív hulladékgyűjtés zajlik számos hazai intézetben, hanem annak fogvatartotti képzése, mint reintegrációs program is jelen van. Fogvatartottjaink hulladékválogató- és feldolgozó OKJ-s részképesítéseket szerezhetnek több hazai börtönben is. Ez azonban nemcsak képesítés, hanem szemléletformálás is, amely része kell, hogy legyen az eredményes és hatékony visszailleszkedésnek a társadalomba. A börtönök által végzett feladatok során – mint például az étkeztetés – be lehetne vezetni a GD termékpolitikát, hogy minél kevesebb hulladék termelődjön. Szintén ide kapcsolódik, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek ételkészítési tevékenységei jelentős. Ennek megfelelően az itt előforduló műanyag dobozok¹⁴ (lekvár, vaj, mogyorókrém stb.) mennyiségét érdemes lenne csökkenteni, a beszerzés alkalmával olyan feltételekkel szerződni, ami szavatolja a kevesebb hulladéktermelést, vagy olyan gyártóktól berendelni az élelmiszert, amelyek „zöld” típusú termékpolitikát folytatnak. Természetesen ennek anyagi vonzatai jelenleg jelentős terhet róhatnak a büntetés-végrehajtásra, ezért is hosszú távú célként értelmezhetőek.

Egy másik kiemelendő terület a méltányos, egészséges és környezetbarát ételkészítési rendszer létrehozásának terve.¹⁵ Tekintettel arra, hogy a belső ellátás keretében a hazai büntetés-végrehajtásban a bv. gazdasági társaságok biztosítják az intézetek ételkészítési tevékenységének egy jelentős részét, így ezen a területen is van lehetőségünk eredményeket elérni. A hazai büntetés-végrehajtási intézetek ugyanis a Központi Ellátó Szerv létrejöttével bevonásra kerültek a központi ellátási rendszerbe, és ezáltal a belső ellátásba. A belső ellátás szűken értelmezett fogalma alatt az intézetek ételkészítési tevékenységét értjük. 2011-től a kedvezően változó jogszabályi környezetnek köszönhetően, és a folyamatos

14 2021. július 1. napjától Magyarország – klímapolitikájának köszönhetően – betiltotta az egyszer használatos műanyagok használatát.

15 Európai Zöld Megállapodás 2.1.6.

beruházások eredményeként a bv. gazdasági társaságai mind mennyiségben, mind minőségben jelentősen fejlesztettek a belső ellátás terén.¹⁶

A bv. gazdasági társaságai – fogvatartotti munkaerő bevonásával – saját gabonát, gyümölcsöt, zöldséget termesztnek, baromfit nevelnek, húskészítményeket és szárastészta is készítenek. A Zöld Megállapodás szerint az élelmiszer-értéklánc valamennyi szereplője számára új lehetőségek nyílnak meg az új technológiáknak és a tudományos felfedezéseknek köszönhetően. Az Európai Bizottság elkészített egy „a termelőtől a fogyasztóig” stratégiát, és széleskörű vitát sürget az érdekelt felekkel az élelmiszer-ellátási lánc minden szakaszára kiterjedően, amely kikövezheti az utat egy fenntarthatóbb élelmiszerpolitika kialakításához. Ehhez kapcsolódhat szorosan az EU-s közös agrárpolitika indulása is (amely a járvány miatt valószínűleg 2022 elejére halasztódik), amelynek a célja, hogy a mezőgazdaságra vonatkozó nemzeti stratégiai tervek már a kezdetektől fogva teljes mértékben tükrözzék a Zöld Megállapodásban és „a termelőtől a fogyasztóig” stratégiában megfogalmazott ambíciókat. E terveknek olyan fenntartható gyakorlatok alkalmazásához kell vezetniük, mint például a precíziós gazdálkodás, a biogazdálkodás, az agroökológia, az agrárerdészeti rendszerek, továbbá a szigorúbb állatjóléti előírások. A hazai büntetés-végrehajtás is tervezi ezen gazdálkodási formák bevezetését.

Talán a legismertebb és legáltalánosabb aspektusa a klímakérdésnek, az a közlekedés üvegházhatásúgáz-kibocsátása. A Zöld Megállapodás szerint a közlekedés az EU üvegházhatásúgáz-kibocsátásának egynegyedéért felelős, és ez az arány egyre nő. A klímasemlegesség eléréséhez a közlekedésből származó kibocsátások 90%-os csökkentésére van szükség 2050-ig. A fenntartható közlekedés megvalósítása azt jelenti, hogy a felhasználókat kell előtérbe helyezni, és jelenlegi mobilitási lehetőségeiknél megfizethetőbb, hozzáférhetőbb, egészségesebb és tisztább alternatívákat kell biztosítani számukra. A Megállapodás szerint e kihívás megválaszolására egy fenntartható és intelligens, mobilitásra vonatkozó stratégiát kell kidolgozni. Ez a büntetés-végrehajtás területét is érintő kérdéskör, hiszen a büntetés-végrehajtás által használt közlekedési eszközöket (gépjárművek) is korszerűsíteni kell majd, illetve a GD tartalmi elemeire a járműparkra vonatkozó beszerzések során kiemelt figyelmet kell fordítani.¹⁷

16 Ezt bizonyítja, hogy 2013-ban a közel 239 millió forintértékben előállított sertés húsa 2016-ra már meghaladta a 257 millió forintot; a 92 millió forintértékben előállított csirke húsa három évvel később közel 130 millió forintba növekedett; míg a pékáru összértéke a 2013-as 240 millióról 392 millió forintba nőtt. (www.bv.gov.hu – Letöltés ideje: 2021. január 25.)

17 A GD szerint a Bizottság szigorítani fogja a belső égésű motorral felszerelt gépjárművek légszennyezőanyag-kibocsátására vonatkozó előírásokat és kezdeményezi, hogy vizsgálják felül a személygépkocsikra és kisteherautókra vonatkozó szén-dioxid-kibocsátási előírásokról szóló jogszabályokat, hogy ezáltal 2025-től megnyíljon az út a kibocsátásmentes mobilitás felé. Ezzel párhuzamosan mérlegelni fogja az európai kibocsátás-kereskedelem közötti közlekedésre való alkalmazását, a járművekre vonatkozó jelenlegi és jövőbeli szén-dioxid-kibocsátási előírásokat kiegészítve.

S végezetül, a börtönök egyik legnagyobb potenciálja: a manpower, azaz a rendelkezésre álló humán erőforrás. Természetesen ez a munkaerő sok szempontból korlátozott kapacitású (biztonság, emberi jogok, egészségügyi szempontok stb.), ugyanakkor számos egyéb szempont szerint pedig stabil és hosszú távú munkaerőt jelenthet. Messziről indulva, de a Zöld Megállapodás szerint „az éghajlatváltozás eredményeképpen egyre nagyobb nyomás nehezedik az erdei ökoszisztémákra. Javítani kell az EU erdőterületeinek minőségét és mennyiségét.”¹⁸ Az ökoszisztémák alapvető szolgáltatásokat, vagyis élelmet, ivóvizet, tiszta levegőt és élőhelyet biztosítanak. Ismert tény, hogy a fenntartható újraerdősítés és erdőtelepítés, valamint a pusztuló erdők helyreállítása növelheti a szén-dioxid elnyelését, ezzel együtt javíthatja az erdők rezilienciáját és elősegítheti a körforgásos biogazdaságot. A közös agrárpolitika alá tartozó nemzeti stratégiai terveknek arra kell ösztönözniük az erdőgazdálkodókat, hogy munkájukkal megőrizzék és növeljék az erdők fenntarthatóságát. A büntetés-végrehajtás eme célkitűzéshez a fogvatartotti munkáltatás keretében kiválóan tudna csatlakozni. A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és számos más intézetünkben már évek óta zajlanak facsemete ültetési, nevelési programok. E körben nemcsak a gyakorlatorientált képzések szerepe értékelődik fel, hanem az olyan kompetenciakeretek kidolgozása is, amelyek segítségével fejleszthetőek és értékelhetőek lesznek az éghajlatváltozással és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismeretek, készségek és attitűdök, amelyeket nemcsak a fogvatartottak, de a személyi állomány részére is biztosítani lehet. Teljesen egyértelmű, hogy az ökológiai átállás előnyeinek kiaknázásához proaktív átképzésre és továbbképzésre van szükség a társadalom minden szegmensében található polgárok részére, így a fogvatartottakéra is.

Záró gondolatok

A Green Deal célkitűzéseinek eléréséhez minden uniós országnak hozzá kell járulnia. A büntetés-végrehajtásnak jó lehetőségei vannak arra, hogy ezen célok elérésében Magyarországot támogassa. Ha a hazai büntetés-végrehajtás elmúlt években elkezdett környezettudatossági lépéseiből indulunk ki és azokat gondoljuk tovább, akkor a Zöld Megállapodás néhány stratégiai pontjához máris tudunk csatlakozni. A hazai büntetés-végrehajtás ipari tevékenységét, vagyis a gazdasági társaságokat és egyéb munkahelyeket átformálhatjuk környezetbaráttá, vagy újragondolhatjuk a gyártást (textilipar, építőipar, elektronika, műanyagipar) úgy, hogy az kevésbé legyen erőforrás-igényes, és inkább környezetkímélővé váljon. Az épületek korszerűsítése folyamatos, amire a magyar büntetés-végrehajtás kiemelt figyelmet fordít. A jól szigetelő falak és ablakok kevesebb energiafogyasztást jelentenek. A börtönök és a kapcsolódó

¹⁸ Európai Zöld Megállapodás 2.1.7.

intézmények közlekedési szennyezését csökkenteni lehet elektromos járművekkel. Jelenleg ezek költsége lényegesen magasabb, de a Zöld Megállapodás cselekvési tervének megvalósulása esetén hosszú távon erre a váltásra is sor kerül, már csak azért is, mert a büntetés-végrehajtásban a járműhasználat tervezhetőbb, mint például a rendőrség esetében. Szintén nem negligálható szempont a szennyezőanyag-mentesség. A szürkevíz-felhasználás lehetőségeinek kihasználása jól jöhet. Jelenleg a börtönökben ivóvízzel húzzák le a WC-ket, de ha a szürkevíz-kezelést kiépítjük a bv. intézetekben, jelentősen csökkentjük a vízfelhasználást és a szennyvízkibocsátást is.

És végezetül, az említett emberi erőforrás felhasználása és az ebben rejlő lehetőség nagyon jó marketingfogás is lehet, nem mellesleg könnyen beleillik a jogszabályok által megfogalmazott büntetés-végrehajtási célokba. Az erdőgazdálkodások Magyarországon mindig is akadózva működtek, főleg az alföldi területeken. Maga a feladat egyszerű, nehézsége a versenyszférában inkább a foglalkoztatási megoldottság (illetve annak hiánya) és az eszközkérdés. A büntetés-végrehajtásnak a foglalkoztatási kérdés megoldása adott, az eszközre meg remélhetőleg a GD iránymutatása alapján hamarosan lesz finanszírozás. A biztonsági aspektusokat szem előtt tartva, a börtönök birtokában található nagyobb méretű, kihasználatlan területeken megoldható lenne a facsemete ültetés/nevelés. Az ezzel kapcsolatos számos reintegrációs irányelv és cél érvényesülése mellett (munkáltatás, oktatás, képzés, együttműködés külső szervezetekkel: civil szervezetek, erdőgazdálkodások stb.), ez egy kiváló lehetőség az imázsépítéshez is: a büntetés-végrehajtás, amint hozzájárul Magyarország természeti tőkéjének helyreállításához, a környezet és a biológiai sokféleség védelméhez. Ezeken kívül számos egyéb reintegratív és resztoratív program is köthető egy ilyen gondolathoz.

Bár nem gondoltuk volna első ránézésre, mégis láthatóan számos potenciál van az Európai Zöld Megállapodás és a büntetés-végrehajtás kapcsolódásában. Míg pár éve még utópia lett volna erről beszélni, ma már egyértelműen elérhető közelségbe kerültek a fenti gondolatok és azok gyakorlati megvalósítása. A környezetvédelem ma már nem úri huncutság, s mint ilyen, a társadalom minden területén, intézményében és szervezetében jelen van, így a büntetés-végrehajtásban is.

